

w różnych dziedzinach i przedstawicielami społeczeństw obywatelskich, a także utworzono Komitet Eurośródziemnomorski do spraw Procesu Barcelońskiego. Ponadto Unia Europejska realizuje w omawianym regionie strategię działania kompleksowego, wychodząc z założenia, że jest to jedyna metoda na stworzenie z niego obszaru pokoju, stabilności i dobrobytu. Wszystko to sprawia, że UE pełni wiele ról jednocześnie: promotora środków budowy pokoju i zaufania oraz rozbrojenia, reform ekonomicznych i zrównoważonego rozwoju regionu, propagatora demokracji, praw człowieka i dialogu międzykulturowego. Jednocześnie spełnia rolę aktywnego aktora w rozwiązywaniu konfliktu arabsko-izraelskiego. Zwrócono uwagę, że UE słusznie tu uznaje, że bez trwałego jego zakończenia stabilność i rozwój regionu śródziemnomorskiego nie będą możliwe. Unia Europejska odgrywa wymienione role, wykorzystując zasadę warunkowości, polegającą na uzależnieniu udzielania pomocy państwu partnerskiemu od realizacji przez nie politycznych i gospodarczych wytycznych unijnych. W praktyce ma ona jednak w dużym stopniu charakter deklaratywny.

W ostatnim rozdziale analizuje się efektywność ról Unii Europejskiej przez pryzmat trzech czynników: racjonalności koncepcji, stopnia jej realizacji oraz poziomu akceptacji przez państwa regionu. Stwierdzając, że efektywność ta nie jest duża (s. 274), podkreślono, że koncepcja tak wielu ról jest zgodna z interesami UE, będąc wypadkową środków będących w jej dyspozycji. Autorka zwraca uwagę, iż nie jest to zgodne z oczekiwaniami państw północnoafrykańskich i bliskowschodnich, a także nie w pełni adekwatna do warunkowań istniejących w tym obszarze. Władze państw arabskich nie zgadzają się z unijną koncepcją bezpieczeństwa regionu śródziemnomorskiego, ideą wdrażania demokracji i praw człowieka oraz niektórymi aspektami reform gospodarczych i społecznych. Przedstawiciele Izraela natomiast krytycznie odnoszą się do koncepcji roli UE w rozwiązywaniu konfliktu arabsko-izraelskiego, zarzucając państwom UE pro-palestyńską postawę.

Książka Justyny Zajac jest bardzo ważną i potrzebną analizą ról Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Dalekiego Wschodu. Pozwala zrozumieć problemy i oczekiwania państw regionu śródziemnomorskiego. Systematyzuje także wiedzę na temat działań Unii Europejskiej w celu ustanowienia pokoju i zagwarantowania rozwoju w tym ważnym dla państw europejskich obszarze.

Wojciech STANKIEWICZ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

Sebastian Tomasz Stępnicki, *San Marino w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, ss. 167.

W lutym 2010 roku nakładem Wydawnictw Akademickich i Profesjonalnych ukazała się monografia autorstwa Sebastiana T. Stępnickiego pt. *San Marino w stosunkach międzynarodowych*. Praca naukowa jest częścią serii monografii zatytułowanych „Studia Europejskie”, większości których tematem są Unia Europejska i procesy integracyjne w Europie. Praca jest jednym z kolejnych etapów pracy naukowej doktora S. T. Stępnickiego nad swoistością polityki wewnętrznej i zagranicznej Republiki San Marino. Po dokonaniu bardzo

ciekawej analizy systemu konstytucyjnego tego państwa w monografii *System polityczny „Najjaśniejszej Republiki San Marino”* (2004) i obronie dysertacji doktorskiej pt. *Swoistość Republiki San Marino w stosunkach międzynarodowych* (2008), omawiana monografia stanowi ciekawe studium prowadzenia polityki Republiki w stosunkach sąsiedzkich (tj. sanmaryńsko-włoskich), jak i polityki na forum europejskim, a nawet ogólnoswiatowym.

Monografia składa się z czterech rozdziałów i aneksu. Już w samym wprowadzeniu, Autor zwraca uwagę na znaczną lukę w literaturze przedmiotu, w szczególności w języku polskim, w stosunku zarówno do opisu, jak i do analizy sanmaryńskiej (ale też i andorskiej, monakijskiej i liechtensteińskiej) polityki wewnętrznej i zagranicznej. W rozdziale pierwszym, podzielonym na trzy podrozdziały, Autor odnosi się do swoistości mikropaństwa jako tworu prawnopolitycznego. Zwraca uwagę na dość istotny problem w badaniach nad mikropaństwami, którym niewątpliwie jest już sam termin: czy mikropaństwa to to samo co minipaństwa?, czy termin „państwa karłowate” jest kategorią zabarwioną pejoratywnie? Zaraz po tych problemach pojawia się kolejny, który przez Autora wydaje się być wskazywany jako nierozwiązalny: jakie cechy musi spełniać państwo by mogło zostać określone terminem „mikropaństwo”? Rozpatrywanie, w podrozdziale drugim, problemu determinant suwerenności mikropaństw, wydaje się być jak najbardziej uzasadnione. Nie sposób nie zgodzić się z Autorem, który dostrzega problemy w tworzeniu spójnej definicji państwa miniaturowego i wskazania zakresu ich suwerenności wobec konieczności odpowiedzenia sobie na pytanie: czym jest suwerenność wobec procesów integracyjnych w Europie? W ostatnim podrozdziale tej części monografii, wskazana jest już sama ewolucja podmiotowości Republiki. Należy docenić wysiłek Autora dotarcia do źródeł włoskojęzycznych wskazujących ewolucję pozycji San Marino w stosunkach międzypaństwowych na Półwyspie Apenińskim (m.in. prace prof. Tito Ballarino i Cristoforo Buscariniego), wobec tak znikomego na polskim rynku wydawniczym zainteresowania problematyką polityki prowadzonej przez to państwo.

W rozdziale drugim („Bilateralna kohabitacja San Marino – państwo włoskie”) Autor dokonał analizy wzajemnych stosunków między Republiką San Marino a Włochami, przy czym to ostatnie państwo Autor słusznie nazywa „państwem włoskim” ze względu na zmianę form rządów (z Królestwa Italii w Republikę Włoską, nie zapominając jednak o epoce *Risorgimento*). Dokonano analizy stosunków między państwami z uwzględnieniem bardzo znaczących dla późniejszej państwowości sanmaryńskiej wydarzeń historycznych, takich jak chociażby ocalenie Giuseppe Garibaldiego. Autor zwraca uwagę na przyjęcie przez obie strony koncepcji umowy dwustronnej opartej na „protekcijnej przyjaźni” i na późniejsze implikacje tej decyzji, której autorzy najprawdopodobniej nie zdawali sobie sprawy w momencie jej przyjmowania. W podrozdziale drugim Autor dokonuje analizy politycznych zachowań aktorów politycznych obu państw (tworząc tym samym niejako tło historyczne), natomiast w podrozdziale trzecim wskazuje na skutki prawne decyzji podjętych przez włoskich i sanmaryńskich decydentów. Przyjęcie takiej koncepcji budowy rozdziału wydaje się być w pełni uzasadnione.

Rozdział trzeci stanowi niejako kolejne odwołanie do mikropaństw jako swoistego zjawiska polityczno-prawnego, które zostało wstępnie opisane na początku monografii. W podrozdziale pierwszym wskazane jest miejsce Republiki i pozostałych mikropaństw na kontynencie europejskim. Autor wskazuje na funkcjonujące między małymi państwami europejskimi stosunki oparte na woli współpracy w celu zachowania odrębności kulturalnej. Wydaje się jednak, że temat ten, choć poboczny względem głównego filaru omawianej mo-

nografii, powinien być przez Autora potraktowany bardziej wnikliwie ze względu na implikacje tej polityki na stosunki z innymi państwami, a te obecnie nie koncentrują się już tylko na jedynym sąsiedzie, ale na polityce prowadzonej na poziomie multilateralnych stosunków np. w ramach Rady Europy i innych organizacji, których San Marino jest członkiem lub obserwatorem. Podrozdział trzeci przedstawia miejsce Republiki w kontekście globalnego systemu gospodarczego. Autor wskazuje na obecną na świecie koncepcję tworzenia regionalnych organizacji gospodarczych wiążąc ją z problemem suwerenności państwa narodowego w zglobalizowanej gospodarce. Swoistym dopełnieniem tego tematu jest kolejny podrozdział, w którym Autor wskazuje na instytucjonalizację stosunków San Marino z Unią Europejską. Podrozdział ten w sposób kompleksowy ukazuje czytelnikowi chronologię swoistego trójkąta stosunków San Marino – Włochy – Unia Europejska poczynając od wydarzeń związanych z akcesją Włoch do Wspólnot Europejskich, które bezpośrednio wpłynęły na sytuację polityczną omawianego państwa. Autor nie zapomina o problemie, w jakim znalazło się San Marino w związku z uwspólnowaniem waluty Unii Europejskiej.

Ostatni rozdział monografii dotyczy wyjątkowości polityki zagranicznej prowadzonej przez władze San Marino. W pierwszym podrozdziale Autor podkreśla swoistość polityki zagranicznej Republiki, która musiała uwzględniać warunki geopolityczne (enklawa najpierw w Państwie Kościelnym, a później w państwie włoskim) i tak prowadzić działania polityczne, by nie narazić się na chęć wchłonięcia przez większego sąsiada, a gdy ryzyko włączenia terytorium sanmaryńskiego we włoskie było duże – „grać” na kilku frontach. Autor bardzo dobrze uzasadnia tezę o możliwości przetrwania takiego niewielkiego tworu politycznego dzięki oparciu swojej polityki (niezależnie od rządzącej w danym okresie frakcji politycznej) na zasadach neutralności, wzmocnienia międzynarodowego statusu i politycznego zaangażowania w rozwiązywanie problemów międzynarodowych. W podrozdziale drugim wskazuje na przyjęcie przez władze San Marino koncepcji neutralności, wskazując jednocześnie, że jest to w tym przypadku termin politologiczny, a nie termin zaczerpnięty z prawa międzynarodowego. Natomiast podrozdział trzeci stanowi klamrę zamykającą niejako kwestię obecności San Marino w polityce europejskiej (ale też i pozaeuropejskiej, choć w mniejszym stopniu), która została przez Autora jedynie wstępnie zarysowana w rozdziale trzecim, stąd nie można mieć większych zarzutów co do struktury formalnej omawianej monografii.

Za dwustronicowym zakończeniem zamieszczony został aneks, w którym znalazły się: informacje statystyczne na temat europejskich mikropaństw, mapa San Marino, tekst Konwencji o przyjaźni i dobrym sąsiedztwie między Królestwem Italii i Republiką San Marino z 31 marca 1939 roku (w języku włoskim), tekst Porozumienia o unii celnej i współpracy między Europejską Wspólnotą Gospodarczą i Republiką San Marino z 16 grudnia 1991 roku, a także tekst Konwencji monetarnej między Republiką Włoską w imieniu Wspólnoty Europejskiej i Republiką San Marino z 29 listopada 2000 roku (oba w języku angielskim). Wydaje się, że zamieszczenie tłumaczeń aktów normatywnych w języku polskim doprowadziłoby do większego rozpropagowania i zainteresowania tematem polityki San Marino, który to w polskiej polityce niemal nie istnieje.

Zamieszczona na końcu bibliografia, choć bardzo ograniczona, wydaje się wyczerpująca w pełni temat podjęty przez Autora. Należy jeszcze raz podkreślić, że bibliografia oparta na kilku opracowaniach polskich i kilkudziesięciu opracowaniach obcojęzycznych (głównie angielskich, włoskich i niemieckich) w zupełności oddaje zakres badań nad euro-

pejskimi państwami miniaturowymi, które nie są przedmiotem zbyt wielu prac naukowych w Europie.

Podsumowując, monografię S. T. Stępnickiego należy polecić w szczególności badaczom współczesnych stosunków międzynarodowych i systemów politycznych. Autor wskazuje na prawno-funkcjonalne aspekty podmiotowości państwa. Ponadto, w ciekawy sposób daje asumpt do dalszych badań nad suwerennością w zglobalizowanym świecie, współzależnością państw silniejszego i słabszego, aktywności politycznej tzw. mikropaństw na scenie europejskiej, a także samym zagadnieniu owych *microstates*, których przedstawicielem jest niewątpliwie Republika San Marino. Pozytywne recenzje profesorów Andrzeja Antoszewskiego i Konstantego Adama Wojtaszyka dodatkowo winny stanowić zachętę do zapoznania się z opisywaną publikacją.

Marcin ŁUKASZEWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań